

บทบาทครูในการสร้างการเรียนรู้ตามแนวทางพุทธจิตวิทยาสู่การเปลี่ยนแปลง

Teachers' role in creating transformative learning based on Buddhist psychology

อันธิกา ภูวภิรมย์ขวัญ

Unthika Puvapiromquan

โรงเรียนอนุบาลช้างเผือก

Changphueak Kindergarten, Thailand

Corresponding Author, Email: unthika@hotmail.co.th

Retrieved: February 11, 2024; Revised: October 30, 2024; Accepted: November 11, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้สะท้อนให้เห็นว่า ครูมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนทั้งด้านวิชาการและคุณธรรม จริยธรรม โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงและเป็นผู้นำทางสังคม ครูจึงต้องมีความรู้ความสามารถรอบด้าน มีจรรยาบรรณในวิชาชีพ และสามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย การสร้างการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวพุทธจิตวิทยา เป็นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อริยมรรค 8 และอิทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน ซึ่งเน้นการพัฒนาสติปัญญาและคุณธรรมจริยธรรมควบคู่กันไป เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจในตนเองและผู้อื่นมากขึ้น สามารถนำไปสู่การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องแบบองค์รวม พัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา มีจิตใจที่เข้มแข็ง เข้าใจธรรมชาติและความเป็นจริงของชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และมีความสุขในการใช้ชีวิต บทความนี้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของบทบาทครูในการสร้างการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและสังคม ที่เน้นการอบรมศีล สมาธิ และปัญญา อันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเปลี่ยนแปลงทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และสังคมอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ครู; การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง; พุทธจิตวิทยา; อริยมรรค 8; อิทธิบาท 4

Abstracts

This article reflects that teachers play a significant role in developing students' potential in both academic and moral aspects. With a focus on enabling students to apply their knowledge in real life and become social leaders. Teachers therefore must be knowledgeable, have professional ethics, and be able to create various innovative learning experiences. Creating transformative learning based on Buddhist psychology involves applying Buddhist principles, especially the Noble Eightfold Path and Iddhipada, in the teaching-learning process. This emphasizes the development of both intelligence and morality. It creates new knowledge

that helps students understand themselves and others better. This can lead to continuous holistic self-development, enhancing physical, mental, social, and intellectual aspects. Fostering a strong mind, understanding the nature and reality of life, to help students develop their full human potential and find happiness. This article highlights the importance of the teacher's role in creating transformative learning that meets the needs of both students and society. Emphasizing the cultivation of morality, concentration, and wisdom, which leads to improved quality of life and sustainable changes for oneself, family, and society.

Keywords Teacher; Transformative Learning; Buddhist Psychology; Noble Eightfold Path; Iddhipada: Four Foundations for Accomplishment

บทนำ

กล่าวกันว่าพระพุทธรูปเป็นนักการศึกษาที่ยิ่งใหญ่ที่สุด พระพุทธรูปองค์นี้เป็นยอดบรมครู (สมเด็จพระพุฒาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ม.ป.ป.) ด้วยพระปรีชาสามารถของพระพุทธรูปเจ้าในด้านการสอน ได้เห็นประจักษ์แก่สายตาชาวโลกและในขณะที่พระพุทธรูปองค์นี้ยังมีชีวิตอยู่ ท่านได้เผยแผ่พระธรรมคำสอนที่พระองค์ได้ทรงค้นพบด้วยตนเอง เป็นสัจธรรมที่จริงแท้ของชีวิตมนุษย์ที่มนุษย์ต้องเผชิญไม่อาจหลีกเลี่ยงหนีพ้น ไม่ว่าจะเป็นความเกิดความแก่ ความเจ็บและความตาย ความทุกข์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่มนุษย์อาจต้องประสบพบเจอในชีวิต พระพุทธรูปองค์นี้ทรงชี้แนะแนวทางการจัดทุกขด้วยการพัฒนาปัญญาอันนำไปสู่ความรู้และความเข้าใจความจริงต่าง ๆ ที่ปรากฏในชีวิต นำมาสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติและการจัดการชีวิตได้อย่างถูกต้อง ชีวิตมนุษย์ก็จะเกิดความสุขสงบขึ้นในใจ เรียกได้นำพาสู่การเปลี่ยนแปลงในชีวิตอย่างแท้จริง นั่นหมายถึงการตื่นรู้ออกจากความหลงมัวเมา ความไม่รู้ ความยึดติดจนนำชีวิตไปสู่ความสุขอย่างแท้จริงได้ เมื่อพิจารณาเช่นนี้จะเห็นว่า การศึกษาเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ เพราะสามารถนำพาตนเองไปสู่การเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ในหลักธรรมต่าง ๆ หรือเรียนรู้ในหลักวิชาการศาสตร์แขนงต่าง ๆ หากมนุษย์นำมาพิจารณาให้เห็นประโยชน์และนำมาปรับใช้ได้อย่างถูกต้อง ก็จะไม่นำพาชีวิตไปสู่ความตกต่ำ และหากมนุษย์มีการฝึกฝนอบรมปัญญาตนเองอยู่เสมอ รวมไปถึงศึกษาเรียนรู้ศาสตร์ต่าง ๆ ที่สนใจอย่างแตกฉาน ก็จะนำพาตนเองไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองในสาขาอาชีพนั้น และหากได้รับการบ่มเพาะปลูกฝังด้านคุณธรรมและศีลธรรมของสิ่งต่าง ๆ อย่างแท้จริง ก็ย่อมทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุขไม่เดือดร้อน หรือตกอยู่กับความหวาดวิตก เพราะด้วยความรู้และความเข้าใจในข้อเท็จจริงของชีวิตสามารถเสริมสร้างจิตใจให้เข้มแข็งสมบูรณ์ หลักการเช่นนี้เป็นการปลูกฝังความรู้ให้มีขึ้นไปพร้อมกับคุณธรรม อนึ่งความรู้คู่คุณธรรมจะเกิดขึ้นได้ต้องได้รับการฝึกฝนอบรมบ่มเพาะจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถอย่างแท้จริง ซึ่งในยุคสมัยดั้งเดิมนั้นการถ่ายทอดวิชาความรู้หรือเรียกอีกอย่าง ระบบการศึกษาในรูปแบบดั้งเดิมนั้นเน้นการสอนด้วยการถ่ายทอดวิชาความรู้โดยตรงจากครู ดังเช่นพระพุทธรูปเจ้าทรงสอนบรรดาสาวกด้วยพระองค์เองผ่านการถ่ายทอดสื่อสารจากพระโอรส ด้วยการถ่ายทอดพระธรรมอันลึกซึ้ง พระพุทธรูปเจ้าจึงเป็นแบบอย่างของบรรดาครูในโลกที่ควรเอาเป็นเยี่ยงอย่าง ด้วยประการฉะนี้ทำให้จึงต้องมีการกำหนดแบบอย่างความเป็นครู คุณธรรมที่เหมาะสมของ

ความเป็นครู บทบาทหน้าที่ของครู เพื่อที่จะทำให้บุคคลที่ขึ้นชื่อว่าเป็นครูได้ปฏิบัติตนเองหรือทำตนเองให้ดำรงใน ฐานะของความเป็นครูได้อย่างเหมาะสม ซึ่งครูในยุคสมัยปัจจุบันนี้มีบทบาทหน้าที่ที่หลากหลายนอกเหนือไปจาก หน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบในด้านการสอนยังต้องช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองได้อย่างเต็ม ประสิทธิภาพซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์และเสริมสร้างศักยภาพที่แตกต่างกันไปตามแต่ละ บุคคล จนกลายเป็นบุคคลที่มีคุณภาพในสังคม

บทความวิชาการเรื่องนี้จะนำเสนอเกี่ยวกับความสำคัญของครูว่าเป็นผู้สร้างการเรียนรู้จนสามารถทำให้ บรรดาศิษย์นำพาตนเองไปสู่การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ด้วยการศึกษเกี่ยวกับนิยามของความเป็นครู บทบาทหน้าที่ของครู คุณธรรมที่ครูควรมีและครูนั้นจะสร้างการเรียนรู้ในลักษณะใดที่จะส่งผลให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงขึ้นและการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะใดบ้างที่จะนำไปให้ถึงเป้าหมาย สุดท้ายในการสร้างการเรียนรู้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของบทความ

เพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับระบบการศึกษา และ รูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับครูผู้สอน นำไปสู่การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมแนวทางการสอนที่ สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในชีวิตของผู้เรียน โดยการใช้พุทธจิตวิทยาและการเรียนรู้แบบองค์รวม การพัฒนา คุณธรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในนักเรียนผ่านการสอนและการเป็นแบบอย่างที่ดีของครูโดยการบูรณา การการศึกษาเพื่อเสนอแนวทางในการบูรณาการการศึกษาให้มีความเหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา ศักยภาพของนักเรียนในด้านต่าง ๆ และการเสริมสร้างบทบาทครูและหน้าที่ของครูในฐานะผู้ส่งเสริมการเรียนรู้ และการพัฒนาชีวิตที่ดีให้แก่ศิษย์

การทำความเข้าใจนิยามความเป็นครู

นิยามความเป็นครู เป็นการทำความเข้าใจในนิยามความหมายว่าครูนั้นมีคำจำกัดความว่าอย่างไรเพื่อที่จะ สื่อให้เห็นลักษณะของผู้ที่ชื่อว่าเป็นครู “ครู” คำนี้เป็นคำสั้นๆ “ครู มาจากภาษาบาลีว่า ครู (อ่านว่า คะ-รุ) ภาษา สันสกฤตใช้คำว่า ครู แปลว่า หนัก ผู้มีความประพฤติน่าเคารพ ผู้สั่งสอนศิษย์” (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, ม.ป.ป.) ซึ่งตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของคำว่า “ครู ว่าเป็นผู้มีหน้าที่หรือได้รับมอบหมายให้อบรมสั่งสอนศิษย์ และถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ นอกจากนี้คำว่าครู ยัง หมายถึงบุคคลที่แนะนำถ่ายทอดทักษะ หรือแบ่งปันวิธีปฏิบัติให้ ตลอดจนการให้แนวทางในการทำงานด้านต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการสร้างอาชีพให้กับตนเอง” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542) และความหมายตามแนวคิดของบุคคล ต่าง ๆ ก็ได้ให้ไว้เช่นกัน อาทิ พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า “คำว่า “ครู” เป็นคำที่สูงมาก เป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาน แล้วยังทำให้เกิดทางวิญญานไปสู่คุณธรรมเบื้องสูง เป็นเรื่องทางจิตใจโดยเฉพาะ มิได้หมายถึงเรื่องวัตถุ” (พุทธทาส ภิกขุ, ม.ป.ป.) จากนิยามความหมายที่กล่าวถึงข้างต้น ครูมีหน้าที่สำคัญในการอบรมและสอนความรู้แก่ศิษย์ เพื่อให้สามารถนำทักษะที่ได้ปรับไปใช้ในชีวิตจริง นอกจากนี้ ครูยังทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาน โดยมุ่งเน้น การขัดเกลาจิตใจและสร้างคุณธรรมในเด็กนักเรียนและนักศึกษา เพื่อให้พวกเขาสามารถดำเนินชีวิตไปในทางที่

ถูกต้องและเหมาะสม ภาระหน้าที่ของครูจึงเป็นภาระที่หนักหน่วง เพราะผู้ที่ดำรงตำแหน่งครูต้องทุ่มเททั้งแรงกายและแรงใจเพื่อพัฒนาศักยภาพของลูกศิษย์ ด้วยเหตุนี้ ครูจึงถือเป็นบุคคลสำคัญในชีวิตของคน ๆ หนึ่ง โดยเฉพาะในแง่ของการสนับสนุนให้บุคคลเจริญรุ่งเรืองในชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับหลักการในทศ 6 ที่เน้นบทบาทของครูในฐานะผู้ส่งเสริมการพัฒนาชีวิตที่ดีให้แก่ศิษย์

บทบาทหน้าที่ของครู

ในทัศนะเรื่องบทบาทหน้าที่ของครู มีนักวิชาการได้กล่าวถึงการกำหนดบทบาทหน้าที่ครูไว้อย่างหลากหลาย อาทิเช่น ยนต์ ชุ่มจิต, (2553) ซึ่งเป็นนักวิชาการได้ให้คำอธิบายเรื่องบทบาทหน้าที่ครูตามคำว่า TEACHERS โดยอธิบายและกล่าวโดยสรุปไว้ดังนี้ (1) ‘T’ (teaching) คือการสอน หมายความว่า หน้าที่และความรับผิดชอบของครูคือการสอนความรู้และวิชาการทั้งปวงให้แก่ศิษย์ (2) ‘E’ (Ethics) คือจริยธรรม หมายความว่า หน้าที่และความรับผิดชอบของครูคือการอบรมและการปลูกฝังจริยธรรมให้ศิษย์ (3) ‘A’ (academic) คือวิชาการ หมายความว่า หน้าที่และความรับผิดชอบของครูในด้านวิชาการ ที่ต้องใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบวิชาชีพ (4) ‘C’ (cultural heritage) คือการสืบทอดวัฒนธรรม หมายความว่า หน้าที่ความรับผิดชอบของครูในการสืบทอดวัฒนธรรม ในการสอนศิลปะวิทยาการต่าง ๆ ให้แก่ศิษย์เพื่อให้ศิลปะและวัฒนธรรมได้ถูกสืบทอดไปยั่งยืนต่อไป (5) ‘H’ (human relationship) คือการมีมนุษยสัมพันธ์ ในที่นี้ หมายถึง การที่ครูคอยสนับสนุนให้เกิดการสร้างมนุษยสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ ซึ่งก่อประโยชน์ต่อตนเองและหมู่คณะ (6) ‘E’ (evaluation) คือการประเมินผล หน้าที่ความรับผิดชอบของครูคือการประเมินผลต่อการเรียนของศิษย์ซึ่งเป็นการวัดผลความเจริญก้าวหน้าของศิษย์ในด้านต่าง ๆ (7) ‘R’ (research) คือการวิจัย ในด้านนี้คือการพยายามหาความรู้ความจริงเพื่อแก้ปัญหาการสอนและปัญหาที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนซึ่งหน้าที่นี้ถือเป็นหน้าที่สำคัญ (8) ‘S’ (service) คือการบริการ หน้าที่รับผิดชอบในด้านการบริการแก่ศิษย์และผู้ปกครอง หรือแม้กระทั่งให้บริการแก่ชุมชนด้วย (ยนต์ ชุ่มจิต, 2553) ในพุทธศาสนาก็ได้กล่าวเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของครู โดยให้ไว้ว่า “บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบครูโดยยึดหลักทศ 6 ซึ่งอยู่ในทักษิณทิส ทศเบื้องขวา มีคำอธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับหน้าที่ของครูอาจารย์ที่พึงกระทำต่อศิษย์ไว้ดังนี้ “ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง และสร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทศ” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ม.ป.ป.)

จะเห็นได้ว่าครูนั้นมีบทบาททั้งถ่ายทอดความรู้วิชาการ วิชาชีวิต กระบวนการคิด สืบสานศิลปวัฒนธรรม และเป็นผู้เอื้ออำนวยให้เกิดการพัฒนาในสังคมแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน ผ่านการประเมินเพื่อแก้ปัญหาสู่การพัฒนาความเป็นมนุษย์และเกิดประโยชน์แก่ตัวผู้เรียนและสังคมอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องตามหลักทศ 6 ดังนั้นการเป็นครูที่ดีควรทำหน้าที่อย่างครบถ้วนและเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ศิษย์และสังคม จึงจะสมควรแก่การได้รับความเคารพนับถือ

คุณธรรมที่ควรมีของครู

คุณธรรมนั้นคือความดีงามที่มีขึ้นเพื่อปลูกฝังในจิตใจ คุณธรรมตามหลักจริยศาสตร์ ได้ถูกอธิบายไว้ว่า “คุณธรรมนั้นคือ อุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยอันนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติ

ติดต่อกันมาเป็นเวลานาน คุณธรรมสัมพันธ์กับหน้าที่อย่างมาก เพราะการทำหน้าที่จนเป็นนิสัย จะกลายเป็นอุปนิสัยอันดีงามที่สั่งสมในดวงจิตเป็นบารมี มีลักษณะอย่างเดียวกันนี้” (วคิน อินทสระ, 2541) ในที่นี้คุณธรรมจึงมีไว้สำหรับครูเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ศิษย์และสังคม อีกทั้งครูคนหนึ่งต้องมีจิตวิญญาณของความเป็นครูที่อยู่ภายใน ซึ่งคำว่าจิตวิญญาณของความเป็นครูถือเป็นคุณลักษณะที่สำคัญที่ครูทุกคนต้องมี ซึ่งคำว่าจิตวิญญาณความเป็นครูได้ถูกอธิบายลักษณะไว้ หมายถึง “ความรู้สึกที่ต้องรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย คือการถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบัง ปกป้องศิษย์จากสิ่งที่ไม่ดี แนะนำพร่ำสอนศิษย์ให้เป็นคนดี ลดการเห็นแก่ตัวมุ่งประโยชน์สูงสุด” (พระมหาอภิพงศ์ ภูริวฑฒโน (คำหงษา) และคณะ, 2565) เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนถึงคุณธรรมสำคัญต่าง ๆ ที่ครูควรมี จึงขอยกหลักธรรมอันเป็นคุณสมบัติที่ช่วยยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น อันได้แก่ “เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นต้น” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ยุตโต), 2540) เป็นพื้นฐานในการวางตัว โดยแสดงออกในด้านคุณธรรม ดังนี้ “เมตตา คือความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข, กรุณา คือความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์, มุทิตา คือความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข, และอุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง ดำรงอยู่ด้วยธรรมตามที่เห็นพิจารณาด้วยปัญญา” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ม.ป.ป.) หลักพรหมวิหารนี้เหมือนกับหลักการในการครองตนของครู ซึ่งผู้ได้ชื่อว่าเป็นครูนั้นมีความคิดและการกระทำต่อศิษย์ในรูปแบบที่เป็นไปโดยชอบธรรม โดยความอยากให้นักศิษย์มีแต่ความสุขนั้นประกอบขึ้นด้วยความเมตตา เมื่อเห็นศิษย์ทุกข์ยากก็อยากให้นักศิษย์พ้นทุกข์ซึ่งประกอบขึ้นด้วยความกรุณา ในความรู้สึกยินดีกับความสำเร็จของศิษย์ประกอบขึ้นจากมุทิตาและการเข้าใจในสภาพต่าง ๆ ที่ศิษย์เป็นนั้นประกอบขึ้นโดยอุเบกขา คุณธรรมเหล่านี้เมื่อปรากฏในตัวบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นครูจึงได้ถูกประกอบสร้างให้หลอมรวมเป็นคุณลักษณะของครูที่ดี ซึ่งความเป็นครูที่ดีนั้นสามารถวัดผลสัมพันธ์จากการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาในการสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับบรรดาเหล่าศิษย์ จึงกำหนดคุณธรรมที่ควรมีสำหรับครูเพื่อให้สมควรแก่การเคารพและถือเป็นครูที่ดีที่ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม คุณลักษณะของครูที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนาได้อธิบายไว้อย่างชัดเจน โดยคุณลักษณะของครูที่ดีตามหลักพุทธปรัชญานั้นครูต้องมีคุณสมบัติเหล่านี้อย่างครบถ้วน ภายใต้หลักกัลยาณมิตรจึงได้ชื่อว่าเป็นคุณลักษณะของการเป็นครูที่ดีซึ่งมี 7 ประการ ได้แก่ “(1) เป็นที่รักเป็นที่พอใจ (2) เป็นที่เคารพ (3) เป็นที่ยกย่อง (4) เป็นนักพูด (5) เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ (6) เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ และ (7) ไม่ชักนำไปในอวิชชา” (อง.สตตท.อ. 3/37/179) ในความเป็นกัลยาณมิตรในที่นี้มีคำจำกัดความ หมายถึง “บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอนแนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยเหลือเป็นแบบอย่างบอกช่องทางให้ดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกอบรมอย่างถูกต้อง และได้กล่าวถึงลักษณะของครูที่ดีตามแนวพระพุทธศาสนา โดยใช้กัลยาณมิตรธรรม 7 ซึ่งมีสาระ ดังนี้ “ปิโย แปลว่า น่ารัก หมายถึง ครูต้องเป็นผู้ให้ความสนิทสนมแก่ศิษย์ เพื่อให้ศิษย์มีความสบายใจ และกล้าที่จะเข้าไปปรึกษาหารือเรื่องต่าง ๆ ครูทำตัวให้น่ารักและเป็นที่ยกย่องแก่ศิษย์, ครู แปลว่า นำเคารพ หมายถึง ครูจะต้องดูแลและปกป้องศิษย์ ให้ศิษย์มีความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และรู้สึกปลอดภัย ครูต้องประพฤติสมควรแก่ฐานะ, ภาวนิโย แปลว่า นำเจริญใจ นำยกย่องในฐานะผู้ทรงคุณ หมายถึง ครูจะต้องเป็นผู้มีความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งที่เป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ, วัตตา แปลว่า รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ หมายถึง ครูจะต้องรู้จักพูดให้ศิษย์เข้าใจได้ตรงตามเป้าหมายที่วางไว้ สอนในสิ่งที่ถูกต้องไม่ปิดและครูจะต้องสอนด้วยความสนุกสนานเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน วจนักขโม แปลว่า ทนต่อถ้อยคำ หมายถึง ครูต้องพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา การซักถาม คำเสนอแนะและคำวิพากษ์วิจารณ์ได้ โดยไม่ฉุนเฉียวและสามารถควบคุมอารมณ์ได้, คัมภีร์ญจะ กถิง กัตตา แปลว่า แกล้งเรื่องที่ไม่ล้าลึกได้ หมายถึง

ครูจะต้องสามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจได้ง่าย และช่วยให้ศิษย์เรียนรู้ได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น ด้วยการอธิบายสาระสำคัญต่าง ๆ ของวิชาได้ถูกต้องแม่นยำ, และ โน จัณฐาเน นิโยชเย แปลว่า ไม่ชักนำในเรื่องเหลวไหล หมายถึง ครูไม่ชักจูงศิษย์ไปในทางที่เสื่อมเสีย ครูไม่ประพฤติสิ่งชั่วละเว้นจากอบายมุข 6 อัน ได้แก่ ติดสุราและของมีนเมา เทียวกลางคืน เทียวดูการละเล่น ติดการพนัน คบคนชั่ว และเกียจคร้านการงาน” (พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ และคณะ, 2547)

คุณลักษณะของความเป็นครูสะท้อนถึงการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ โดยการประพฤติปฏิบัติของครูเกิดจากทัศนคติและคุณธรรมภายในใจ เมื่อครูมีคุณธรรมประจำใจ การปฏิบัติต่อผู้คน อาชีพ และลูกศิษย์ก็จะเป็นไปอย่างเหมาะสมและถูกต้อง นักวิชาการก็ได้กล่าวถึงลักษณะของครูที่ดีควรมี 3 ด้าน ดังนี้คือ “มีภูมิรู้ คือ เป็นคุณสมบัติส่วนตัวที่เกี่ยวกับความรู้ความสามารถทางด้านวิชาการที่จะสอน ตลอดจนเป็นผู้มีสติปัญญาดี มีภูมิธรรม คือ มีคุณลักษณะการประพฤติดี เว้นจากอบายมุขทั้งปวง กระทำแต่สิ่งที่ดีที่สุจริต ทั้งกาย วาจาใจ มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ เสียสละ มีเมตตากรุณา มีลักษณะบุคลิกภาพดี รูปร่างท่าทางดี แต่งกายสะอาดเรียบร้อย พุดจาไพเราะนุ่มนวล น้ำเสียงชัดเจนดี มีลักษณะเป็นผู้นำ (ธีรศักดิ์ อัครบวร, 2542)

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ครูเป็นเหมือนแม่พิมพ์หรือแม่แบบแห่งการเป็นตัวอย่างที่สะท้อนภาพของความเป็นผู้นำ หมายถึง เป็นผู้นำพาให้เกิดกระบวนการสร้างตน เป็นผู้บ่มเพาะและพุ่มพักสร้างรากฐานแก่บรรดาศิษย์ให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ ต้องเริ่มจากการวางระบบความคิด การกระทำและหล่อหลอมจิตวิญญาณตั้งแต่วัยเด็ก ซึ่งประกอบด้วยหลายปัจจัยสำคัญ ผู้เขียนเห็นว่า หลักวิธีการที่จะนำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นได้ เกิดจากความร่วมมือกันระหว่างครูและผู้เรียนภายใต้กระบวนการสร้างการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง หรือ การอบรมพัฒนาผู้เรียนในรูปแบบที่สามารถหล่อหลอมผู้เรียนได้ทุกมิติผ่านการบ่มเพาะ ซึมซับจากศิลปะการถ่ายทอด และการเอื้ออำนวยการเรียนรู้แก่ผู้เรียนของครู จนผู้เรียนมุ่งสู่เป้าหมายแห่งการพัฒนาเปลี่ยนแปลงชีวิตตนเองให้รุ่งเรืองได้ ประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนและส่วนรวมเป็น ฉะนั้น เป้าหมายสูงสุดที่แท้จริงของการศึกษาจึงเป็นการสร้าง “ความเป็นมนุษย์” ที่มีความพร้อมทั้งด้านความรู้ ทักษะ คุณธรรม ในการร่วมขับเคลื่อนสังคมสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีกลับสร้างความเปลี่ยนแปลงอย่างผันผวนรวดเร็วเกินคาดเดา จนจิตใจเปราะบางผู้คนในสังคมสับสนอลหม่าน หลงในข้อมูลความรู้จนขาดวิจารณญาณในการใคร่ครวญด้วยสติและปัญญา ส่งผลให้เกิดปัญหาสังคม ด้านความเชื่อมโยงระหว่างรุ่นสู่รุ่น ทั้งในสถาบันครอบครัว โรงเรียนและขยายสู่สังคมระดับประเทศทั่วโลก การเรียนรู้ร่วมกันในแทบทุกมิติจึงสันคลอนจนก่อให้เกิดความเสื่อมทางสังคม

การสร้างการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาภายใต้กระบวนการสร้างการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงนั้น ต้องมีการจัดการศึกษาที่ปรับรูปแบบการศึกษาและเป้าหมายหรือจุดประสงค์ของการศึกษาไปสู่เป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียน เพราะเป้าหมายการเรียนรู้เปรียบเสมือนเข็มทิศของการพัฒนาระบบการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ในยุคศตวรรษที่ 21 คำถามสำคัญในยุคนี้คือ ครูจะสร้างการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร ระหว่างแบบเก่าคือการยึดครูเป็นศูนย์กลาง และแนวใหม่คือผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง แนวคิดการจัดการศึกษาที่เหมาะสมจึงเกิดขึ้นจากการ

ปรับปรุงแบบตามปรัชญาการศึกษาและศาสนาที่เชื่อมโยงกัน ผู้ศึกษาพบว่าการสร้างการเรียนรู้ตามแนวพุทธจิตวิทยาเพื่อการเรียนรู้แบบองค์รวม นำไปสู่การสร้างการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงที่สามารถพัฒนาระบบการศึกษาที่ยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

การสร้างการเรียนรู้ตามแนวพุทธจิตวิทยาสู่การเปลี่ยนแปลงนั้นจะเห็นว่า พุทธวิธีการจัดการศึกษาแบบมุ่งเน้นให้บุคคลเกิดดวงตาเห็นธรรม นั้นหมายถึงการสอนให้ปฏิบัติจนก่อให้เกิดปัญญา “พุทธจิตวิทยาจึงเป็นองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่ทำให้เข้าใจชัดเจนถึงกระบวนการทำงานของจิตธรรมชาติและเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นตัวภาวะแฝงของจิต เข้าใจความรู้สึกนึกคิดของบุคคล ที่มีผลต่อการกระทำและการดำเนินชีวิต เป็นแนวทางการฝึกฝนพัฒนาจิตสู่การเป็นผู้รู้ ผู้เข้าใจตนเองและผู้อื่นตามความเป็นจริง เพื่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามและเป็นสุข” (พรทิพย์ เกศตระกูล และคณะ, 2565) ซึ่งถือเป็นผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นภายใต้กระบวนการเรียนรู้ตามหลักพุทธจิตวิทยาที่มุ่งพัฒนาให้นักเรียนเข้าถึงหลักความจริงตามธรรมชาติทั้งภายในจิตของตนเองและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมภายนอกอย่างสอดคล้องสัมพันธ์ สำคัญแห่งกระบวนการเรียนรู้ได้ถูกย่อไว้ในพระพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการเหล่านี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา กล่าวคือ การเสวนา สัตบุรุษ การฟัง สัทธรรม โยนิโสมนสิการ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่ได้จากการเรียนรู้นั้น ผู้เขียนเห็นว่าผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นปราชญ์ผู้สามารถให้คำตอบในเรื่องนี้ได้อย่างลึกซึ้ง คือ พระพรหมปิฎก ท่านได้ให้ทัศนะไว้ว่า “มนุษย์มีคุณลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากชีวิตอื่น ๆ คือมีองค์ประกอบภายในจิตใจที่เรียกว่า สติปัญญา จึงทำให้มนุษย์สามารถเรียนรู้ และสามารถจัดปัจจัยแวดล้อมทั้งหลายให้เกื้อกูลแก่การดำรงชีวิตของตน ทำให้มนุษย์สามารถหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของสิ่งอื่น ทำให้มีอิสรภาพ” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546) หลักพุทธธรรมที่นำมาใช้เป็นเครื่องมือคือ หลักอริยมรรคสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งถูกนำเสนอไว้ว่า “อริยมรรค 8 เป็นแกนกลางในการจัดการศึกษาของทุก ๆ วิชา เพราะหลักการของอริยมรรคอยู่ที่สัมมา คือ ความถูกต้องชอบธรรม ในลัทธิชีวิตของมนุษย์ทุกชาติทุกเผ่าพันธุ์ ล้วนดำเนินไปในกรอบแห่งอริยมรรคทั้งสิ้น หากลัทธิเหล่านั้นดำเนินไปผิดทาง ชีวิตก็ต้องรับผลแห่งความผิดนั้นอย่างตรงไปตรงมาไม่มีทางหลีกเลี่ยง แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าได้ใช้ลัทธิชีวิตให้ถูกต้องในทุกขั้นตอน ผลออกมาเป็นความไร้ทุกข์อย่างยุติธรรม ไม่มีใครจะมาเปลี่ยนแปลงผลแห่งความถูกต้องเหล่านั้นได้ อริยมรรค เป็นเรื่องของความถูกต้องที่ครอบคลุมพฤติกรรมของมนุษย์ไว้อย่างครบถ้วน” (จักรแก้ว นามเมือง, ม.ป.ป.) โดยหลักอริยมรรคมีองค์แปดประกอบด้วย (1) สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) (2) สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) (3) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) (4) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) (5) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) (6) สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) (7) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) และ (8) สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ม.ป.ป., ออนไลน์) หลักธรรมทั้งแปดประการนี้รวมสรุปความเป็นการพัฒนาภายใต้กระบวนการสามทางคือ การพัฒนาทางกาย การพัฒนาทางวาจาและการพัฒนาทางใจ ซึ่งจะเห็นว่ากระบวนการอบรมพัฒนาทางจิตส่งผลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรม

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ตามแนวพุทธจิตวิทยา โดยใช้หลักอริยมรรคมีองค์แปด ในเบื้องต้นคือจิตใจได้รับการขัดเกลาภายใต้พลังของการฝึกฝนทางความคิดและสติปัญญา ผู้ที่ได้เรียนรู้จะเกิดความรู้สึกกระตือรือร้นในชีวิต จิตใจเกิดความเข้มแข็งในการต่อสู้และการยอมรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิต ด้วยมรรคเป็นทางสายกลาง เป็นหลักปฏิบัติที่จะนำพาชีวิตไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ การเปลี่ยนแปลงที่

เกิดขึ้นประการแรกจากการศึกษาที่พบว่า ใจไม่ทุกข์ เพราะการเข้าใจในหลักทางสายกลางและชีวิตไม่ทุกข์ เพราะดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม

ในส่วนรูปแบบการจัดการเรียนรู้ โดยใช้พุทธวิธีที่เรียกว่า “นวัคส์ตฤศาสน์” ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้แก่ผู้เรียน ซึ่งคำนี้หมายถึงธรรม ๙ ประการที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ได้แก่ (1) สุตตะ หมายถึง คำสอนประเภทร้อยแก้ว โดยมากใช้กับ พระสูตร พระวินัยปิฎก นิเทศ ขึ้นต้นด้วย “เอวัมเม สุตตัง”, (2) เคยยะ หมายถึง คำสอนประเภทร้อยแก้วผสมผสานกับคำสอนประเภทร้อยกรอง หรืออาจพูดว่าเป็นร้อยแก้วที่มีท่วงทำนอง ได้แก่ พระสูตรที่มีคาถาทิ้งหลายนั่นเอง, (3) เวยยาकरणะ หมายถึง คำสอนที่เน้นการจำแนกแจกแจงรายละเอียด โดยใช้หลักเกณฑ์ทางภาษา หรือ “ไวยากรณ์” อย่างเคร่งครัด “เวยยาकरणะ” ใช้ร้อยแก้วในการสอน ได้แก่ พระอภิธรรมปิฎกทั้งหมดและพระสูตรที่ไม่มีคาถา, (4) คาถา หมายถึง คำสอนประเภทร้อยกรอง เช่น ธรรมบท เถรคาถา เถรีคาถา, (5) อุทานะ” หมายถึง คำสอนที่เป็นการเปล่งอุทาน, (6) อิติวุตตะกะ” หมายถึง คำสอนที่มีการอ้างอิง ขึ้นต้นด้วย “วุตตัง เหนิง”, (7) ชาตกะ หมายถึง คำสอนที่เป็นเรื่องราวในอดีตของพระพุทธเจ้า, (8) อัปภูตธรรมะ หมายถึง คำสอนที่เป็นเหตุอัศจรรย์ เรื่องอัศจรรย์ คือพระสูตรที่กล่าวถึงข้ออัศจรรย์ต่าง ๆ โดยมีคำว่า “อัปภูตัง ภิกขเว”, (9) เวทัลละ หมายถึง คำสอนที่เป็นการโต้ตอบสนทนา หรือพระสูตรแบบถาม-ตอบเพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจ หากไม่เข้าใจสามารถซักถามได้อีก (จักรกฤษณ์ สิริริน, 2562)

การจัดการรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวนวัคส์ตฤศาสน์เมื่อนำไปถอดรูปแบบให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน ถูกจัดแบ่งออกมาได้เป็นสามกลุ่ม คือ กลุ่มการบรรยาย ประกอบด้วย สุตตะ, คาถาและชาตกะ กลุ่มการใช้สื่อการสอน ประกอบด้วย เคยยะ, อุทานะ, อิติวุตตะกะและอัปภูตธรรมะ และกลุ่ม การแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ ประกอบด้วย เวยยาकरणะและเวทัลละ (จักรกฤษณ์ สิริริน, 2562) ซึ่งนวัคส์ตฤศาสน์ถือเป็นส่วนสำคัญที่สามารถนำมาใช้ในการจัดกระบวนการสอนในด้านของหลักสูตรและการจัดการเนื้อหา เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพต่อผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม การเลือกใช้สื่อการสอนที่หลากหลายและเหมาะสมกับสถานการณ์ตามแนวทางพุทธวิธี นวัคส์ตฤศาสน์สามารถสร้างการเรียนรู้ที่เกิดประโยชน์ทั้งต่อครูและนักเรียน ครูผู้สอนสามารถเลือกใช้เครื่องมือได้อย่างเหมาะสมกับผู้เรียน และผู้เรียนก็เกิดความเข้าใจในการเรียนรู้ได้อย่างง่ายดาย นำไปสู่การพัฒนาทางความคิดและสติปัญญา ซึ่งมนุษย์เราสามารถสร้างการเรียนรู้ได้หลายรูปแบบ สามารถเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้จากระดับพื้นฐานจนเข้าสู่ระดับสูงสุด นั่นหมายถึงเห็นแจ้งในสรรพสิ่ง เมื่อครูได้เป็นผู้สร้างสถานการณ์ให้เกิดการเรียนรู้ ผู้เรียนเองก็ต้องให้ความร่วมมือกับครูด้วยเช่นกัน ดังนั้นตามแนวทางของหลักพุทธจิตวิทยาที่มุ่งเน้นการพัฒนาตนเองและการเข้าใจตนเองในกระบวนการทางจิต จึงเกิดกระบวนการสร้างการเรียนรู้ภายใต้หลักธรรมที่ผู้เรียนสามารถสร้างให้เกิดแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งผู้เรียนจะได้รับรู้ได้โดยตรงถึงความเปลี่ยนแปลงภายในสู่ภายนอก โดยวิธีการคิดและการปฏิบัติจากตัวผู้เรียน โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อสร้างการเรียนรู้ประสานความเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ที่ได้จากจากครูผู้สอน อิทธิบาท 4 (ที.ปา. (ไทย) 11/231/233) โดยผู้เรียนควรเริ่มจากฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ตามลำดับ (1) ฉันทะ คือความพอใจ ใฝ่ใจที่จะเรียน, (2) วิริยะ คือความเพียรในการเรียน อดทนไม่ทอดทิ้งในการเรียน, (3) จิตตะ คือความคิด ตั้งใจรับรู้ในสิ่งที่เรียน, และ (4) วิมังสา คือความไตร่ตรอง ทดลองตรวจตราใคร่ครวญหาเหตุผล (กระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป.) ซึ่งกระบวนการเรียนตามแนวพุทธจิตวิทยาข้างต้นผ่านการคิด ผึกฝน จดจำด้วยตนเองเพื่อให้การเรียนการสอนที่ได้รับจากครูเกิดเป็นการสร้างการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ

การเรียนรู้แบบองค์รวมสู่การเปลี่ยนแปลง ก่อนที่จะเข้าใจในส่วนของการเรียนรู้แบบองค์รวมนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร ผู้เขียนได้ศึกษานิยามความหมายของการเรียนรู้แบบองค์รวม โดยที่มาของการเรียนรู้แบบองค์รวมเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า Holistic Learning ซึ่งคำว่า “Holistic มีรากฐานมาจาก Wholeness ที่แปลว่าองค์รวม “แนวคิดการศึกษาแบบองค์รวมมีพื้นฐานมาจากจิตวิทยากรุปเกสทอลต์ (Gestalt Psychology) ซึ่งเป็นกลุ่มที่เน้นความเป็น “ส่วนรวมทั้งหมด” การศึกษาพฤติกรรมของบุคคลต้องพิจารณาเป็นองค์รวมจะแยกทีละส่วน (part) ไม่ได้ เพราะคุณค่าขององค์รวมมีมากกว่าการนำส่วนย่อยมาบวกกัน” (จินดารัตน์ โพธิ์นอก, 2557) ซึ่งนำไปสู่การมุ่งเน้นไปยังแนวคิดที่ว่า ‘ชีวิตคือการเรียนรู้’ เนื่องมาจากปัญหาการเรียนรู้ของเด็กในปัจจุบันไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้ในบทเรียนเข้ากับการสื่อสารในชีวิตจริงได้” (โรงเรียนนานาชาติเซนต์ แอนดรูวส์ ดุสิต, ม.ป.ป.) Holistic Learning จึงเป็นการเรียนรู้เพื่อการพัฒนามนุษย์และการจัดการเรียนรู้ที่คำนึงถึงมิติอันหลากหลายของบุคคล ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา การรู้จัก สุนทรียภาพ และมิติอื่น ๆ แล้วแต่จะกำหนดความหมาย การจัดการศึกษาแบบองค์รวมคิดถึงภาวะทั้งหมดในชีวิตของบุคคล แม้ชีวิตจะมีองค์ประกอบย่อยมากมาย หากแต่ละองค์ประกอบมีบริบทภายในตนและเชื่อมโยงกับองค์ประกอบอื่นอย่างเป็นพลวัต การจัดการศึกษาจึงต้องมีลักษณะบูรณาการสอดคล้องและเกื้อหนุนต่อการพัฒนาชีวิต (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2562) นำมาสู่การเห็นความสำคัญของการผสมผสานการเรียนภายใต้การนำหลักการศึกษายุทธศาสตร์และวิถีคิดแบบโลกสมัยนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างการเรียนรู้มุ่งสู่เป้าหมายให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในหลักการพัฒนาทักษะชีวิตด้านอื่น ๆ ที่เสริมขึ้นมาให้เกิดความเหมาะสมต่อผู้เรียน “ทำให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ขึ้นมาได้ด้วยตนเอง” (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2562) จึงเกิดเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาแบบองค์รวม “เน้นการเชื่อมโยงไปสู่หลักการสอนหลายรูปแบบ” (จินดารัตน์ โพธิ์นอก, 2557) “โดยการเรียนรู้แบบองค์รวมและการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงมีความเชื่อมโยงกัน ซึ่งเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงคือความสามารถในการเปลี่ยนแปลงตนเอง การเปลี่ยนแปลงผู้อื่น และเปลี่ยนแปลงสังคมรอบข้างให้ดีขึ้น” (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, ม.ป.ป.) ในฐานะของครูผู้สอนจะนำหลักแนวคิดแบบ Holistic learning มาใช้ได้อย่างไรนั้น ได้มีนักวิชาการการศึกษาอธิบายไว้อย่างชัดเจน ผู้เขียนจะขอกล่าวสรุปความจากหลักการ Holistic learning ซึ่งการใช้แนวคิดการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วยหลักการ 3H 1D และ 1T ซึ่งก็คือ 3 H ได้แก่ Heart (จิตใจ), Hand (ทักษะ), Head (สมอง) ส่วน 1D คือ Deep Learning หรือ Deep Thinking และ 1T คือ Transformative Learning

ส่วนของ Heart นัยยะความหมายนั้นมีผลในด้านการพัฒนาคุณค่าภายใน สื่อถึง “ความมีคุณธรรม จริยธรรม ความเข้าใจและมั่นใจในตนเอง การเข้าใจในศักยภาพและขีดจำกัดของตนเอง ซึ่งเด็กจะสามารถเรียนรู้และพัฒนาคุณค่าภายในให้อยู่ในระดับใดได้ขึ้นอยู่กับวิธีการเรียนรู้และการพัฒนาการเรียนรู้อันแตกต่างกัน” (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, ม.ป.ป.) ส่วนของ Hand นัยยะความหมายนั้นมีผลในด้านการพัฒนาทักษะที่สำคัญ “ซึ่งภายหลังมักเปลี่ยนมาใช้คำว่า ‘Competency’ หรือขีดความสามารถ สมรรถนะ ด้วยฐานะและบทบาทของแต่ละคนย่อมส่งผลต่อการมีทักษะและระดับของทักษะที่แตกต่างกัน แต่สิ่งหนึ่งที่จำเป็นต้องมีคือการมีพฤติกรรมและการปฏิบัติที่ถูกต้องตามบทบาทหน้าที่ของตน ส่วนความซับซ้อนในด้านทักษะนั้นคือการที่บุคคลสามารถรับหน้าที่หรือมีบทบาทที่แตกต่างที่ต้องทำ” (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้าง

เสริมสุขภาพ, ม.ป.ป.) และส่วนของ Head นัยยะความหมายมีผลในด้านการพัฒนาความรู้ที่จำเป็น ซึ่งบุคคลมีความสามารถในการคิดในระดับที่แตกต่างกันจากขั้นต่ำไปสู่ขั้นสูงได้

กระบวนการคิดที่สามารถคิดเชื่อมโยงข้อมูลความรู้ได้นั้นเป็นขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ระดับสูงที่นำพาเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบของ Deep Learning หรือ Deep Thinking ซึ่งก็คือตัว D การเรียนรู้ในขั้นตอนนี้เป็นแบบที่เจาะลึกจนทำให้สามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ จนนำไปสู่อักษรตัวสุดท้ายคือ “ตัว T คือ Transformative Learning คือการเรียนรู้ที่สามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการเปลี่ยนแปลงตนเองได้ ความรู้ที่ได้เป็นผลจากการเรียนรู้แบบลึกซึ้งจนทำให้สามารถสร้างการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ ซึ่งการเรียนรู้ในรูปแบบ Transformative Learning จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบหลาย ๆ ด้าน ทั้งความมีฉันทะ วิริยะ และการมีสมรรถนะในด้านการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ซึ่งในที่นี้หมายถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมกับผู้อื่นในสิ่งที่เกี่ยวข้องเพื่อที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลง เช่น การเป็นผู้มีส่วนร่วมในการสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ในสังคม เป็นต้น” (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, ม.ป.ป.) เหล่านี้ล้วนเป็นหลักการพื้นฐานของแนวคิด Holistic Learning ภายใต้กระบวนการเรียนรู้แบบ Transformative Learning กลไกที่จะทำให้การเรียนรู้ข้างต้นเกิดขึ้นได้บุคคลสำคัญที่จะนำพาให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้คือ ครู โดยเชื่อมโยงบทบาทหน้าที่ของครู ทักษะของครูกับวิธีการที่ครูใช้สอนผู้เรียน โดยเปลี่ยนผ่านจากการเรียนรู้แบบเดิมที่เน้นการถ่ายทอดจากครูเป็นผู้ส่งสาสน์ เป็นให้เด็กได้เรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ซึ่งลักษณะเช่นนี้กลายเป็นวัฏจักรของการสร้างและการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ไปพร้อมกัน เป็นการเรียนรู้แบบผสมผสาน โดยบทบาทของครูในที่นี้มีหน้าที่ในการสร้างโจทย์และสร้างกิจกรรม เพื่อประเมินผู้เรียนว่าสามารถทำตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้หรือไม่ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, ม.ป.ป.) และสร้างการเรียนรู้ให้เหมาะสมและตอบสนองต่อความต้องการในการเรียนรู้ของเด็กแต่ละคน ดังนั้นทักษะในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของครูจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยลักษณะการเรียนการสอนในรูปแบบของ Holistic Learning เป็นองค์ความรู้หรือแนวปฏิบัติที่มีความชัดเจน โดยเน้นการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบ 3H ที่กล่าวถึง การพัฒนาคุณค่าภายใน, การพัฒนาความรู้ที่จำเป็นและการพัฒนาทักษะที่สำคัญโดยการพัฒนาครูทำได้ ดังนี้ การพัฒนาคุณค่าภายในของความเป็นครูในที่นี้ คือ ความมีจิตวิญญาณของความเป็นครู มีคุณธรรมที่อยู่ภายในถึงพร้อมในทุก ๆ ด้าน สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้แก่ผู้เรียนได้ เข้าถึงการเรียนรู้และสร้างสรรค์ปัญญาได้อย่างเต็มศักยภาพของตนเอง

- การพัฒนาความรู้ที่จำเป็นสำหรับครู เพื่อให้มีความรู้และความเชี่ยวชาญในศาสตร์เฉพาะของตน
- การพัฒนาทักษะที่สำคัญ เพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญในการประยุกต์ใช้การเรียนการสอนไปสู่การพัฒนาปรับปรุงตนเองให้แก่ผู้เรียน (สถาบันอาศรมศิลป์, 2561)

ลักษณะทั้งสามเกิดจากการเรียนรู้ในสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ ที่มุ่งสร้างครูเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงผ่านการฝึกฝนแบบองค์รวม จนเป็นแม่แบบในการสร้างการเรียนรู้ให้แก่เด็กในรุ่นต่อไป ผู้ศึกษาขอยกตัวอย่างรูปแบบการเรียนการสอนที่เป็นรูปธรรมสำหรับครูที่จะนำไปใช้ในการสร้างการเรียนรู้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในผู้เรียนลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ ครูสร้างการจดจำข้อมูลต่าง ๆ ให้แก่เด็กด้วยวิธีการใช้รูปภาพ เพราะรูปภาพเป็นสิ่งที่สามารถจำได้ง่าย ครูฝึกเด็กนักเรียนด้วยการเชื่อมโยงความรู้ทั้งใหม่และเก่าเพื่อสร้างการคิดอย่างเป็นระบบ ครูฝึกให้เด็กทบทวนบทเรียนด้วยการบอกเล่าต่อให้เพื่อนหรือพ่อแม่ฟัง จึงเกิดปฏิสัมพันธ์และเป็นการสร้างทักษะในการสื่อสารไปพร้อมกันด้วย การฝึกจดบันทึกด้วยวิธีการอื่น ๆ นอกจากการเขียนข้อความ เช่น ให้บันทึกด้วยรูปเพื่อสร้างการ

คิดและวิเคราะห์ การสอนให้เด็กนักเรียนฝึกจับประเด็นเพื่อหาใจความสำคัญ เมื่อเป็นเช่นนี้จะสามารถเชื่อมโยงสู่การเรียนรู้เรื่องคุณค่าและนำไปสู่การจดจำได้ในระยะยาวด้วย (Beyond Code Academy, n.d.)

องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษา

การเรียนรู้ตามแนวพุทธจิตวิทยาและการเรียนรู้แบบองค์รวม (Holistic Learning) ช่วยเสริมสร้างจิตใจให้เข้มแข็ง เข้าใจธรรมชาติและความเป็นจริงของชีวิต โดยเน้นการอบรมศีล สมาธิ และปัญญา ผู้เรียนสามารถบูรณาการหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพื่อแก้ไขความทุกข์และพัฒนาศักยภาพทั้งทางกาย ใจ และสติปัญญา ครูจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เหมาะสม ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม กระตุ้นการแบ่งปัน และสะท้อนตนเอง อันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเปลี่ยนแปลงทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และสังคมอย่างยั่งยืน

สรุป

การเรียนรู้ตามแนวพุทธจิตวิทยาและการเรียนรู้แบบองค์รวม (Holistic Learning) ส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในจิตใจและการแสดงออก ผู้เรียนสามารถเข้าใจธรรมชาติและความเป็นจริงของชีวิต เยียวยาความทุกข์ และพัฒนาคุณภาพจิตใจด้วยหลักศีล สมาธิ ปัญญา ส่งผลให้มีระเบียบวินัย เข้าใจความสัมพันธ์กับผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม การบูรณาการแนวคิดนี้ในกระบวนการเรียนการสอนจะช่วยสร้างทัศนคติที่ดีและศักยภาพชีวิตพร้อมยกระดับความคิดและทักษะของผู้เรียน จนเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลดีต่อทั้งตนเอง ครอบครัว และสังคมอย่างยั่งยืน โดยมีครูเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงผ่านการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่เหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (ม.ป.ป.). *การเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยอิทธิบาท 4*. สืบค้นเมื่อ 2 มกราคม 2567, จาก <https://www.moe.go.th/การเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยอิทธิบาท 4-2>
- จินดารัตน์ โพธิ์นอก. (24 เมษายน 2557). *การศึกษาแบบองค์รวม*. สืบค้นเมื่อ 2 มกราคม 2567, จาก <http://legacy.orst.go.th/?knowledges=การศึกษาแบบองค์รวม-24-เม>.
- จักรกฤษณ์ สิริริน. (20 พฤษภาคม 2562). *นวัคสัตตยุคศาสนา*. สืบค้นเมื่อ 2 มกราคม 2567, จาก <https://www.salika.co/2019/05/20/buddhist-era-teaching/>
- จักรแก้ว นามเมือง. (ม.ป.ป.). *พุทธจิตวิทยากับการเรียนรู้*. สืบค้นเมื่อ 2 มกราคม 2567, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/436750>
- เฉลียว ปิยะชน. (2566). *ตลอดเลือดแข็งตีบตันป้องกันได้*. กรุงเทพฯ: บั๊ค ไทม์.
- ธีรศักดิ์ อัครบวร. (2542). *ความเป็นครู*. ภูเก็ต: สถาบันราชภัฏภูเก็ต.
- พรทิพย์ เกศตระกูล, สิริวัฒน์ศรีเครือตอง และกมลลศ ภูวชนาธิพงษ์. (2565). พุทธจิตวิทยาเพื่อพลังใจวัยรุ่น. *วารสารพุทธจิตวิทยา*, 7(2), 79-88.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ยุตโต). (2540). *การพัฒนาจริยธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: พุทธธรรม.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (ม.ป.ป.). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. สืบค้นเมื่อ 2 มกราคม 2567, จาก https://84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=161
- พระมหาอภิพงษ์ ภูริวฑฒโน (คำหงษา), พระมหาโยธิน มหาวีโร (มาศสุข), พระครูสมุห์หัตถพร คำเพชรดี และ เขมจิรา คำหงษา, บทบาทครูในศตวรรษที่ 21 ในฐานะบุพการีของศิษย์. *วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์*, 7(3), 59-64.
- พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, นวลละออง แสงสุข และนุชนาถ สุนทรพันธุ์, (2547). *จริยธรรมและจรรยาบรรณสำหรับครู*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พุทธทาสภิกขุ. (ม.ป.ป.). *ความหมายของคุณครู*. สืบค้นเมื่อ 2 มกราคม 2567, จาก <https://teachermaykricy047.wordpress.com/2012/08/25/teacher/>
- ยนต์ ชุ่มจิต. (2550). *ความเป็นครู*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- โรงเรียนนานาชาติเซนต์ แอนดรูว์ส ดุสิต. (ม.ม.ป.). *การเรียนการสอนแบบองค์รวม Holistic Approach*. สืบค้นเมื่อ 4 มกราคม 2567, จาก <https://www.standrewsdusit.com/th/what-is-holistic-approach-teaching/>
- วศิน อินทสระ. (2541). *พุทธจริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ทองกวาว.
- สถาบันอาศรมศิลป์. (18 เมษายน 2561). *การเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวม*. สืบค้นเมื่อ 4 มกราคม 2567, จาก <https://www.arsomsilp.ac.th/curriculum-holistic/>
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (ม.ม.ป.). *พุทธวิธีในการสอน*. สืบค้นเมื่อ 2 มกราคม 2567, จาก <https://www.watnyanaves.net/th/book-full-text/313#313-footnote-full-1>
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (5 กุมภาพันธ์ 2562). *เรียนรู้องค์รวม สู่การเปลี่ยนแปลง*. สืบค้นเมื่อ 2 มกราคม 2567, จาก <https://www.thaihealth.or.th/?p=238044>
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (21 กุมภาพันธ์ 2553). *ครู*. สืบค้นเมื่อ 2 มกราคม 2567, จาก <https://citly.me/S20gv>
- Beyond Code Academy. (n.d.). *Holistic Learning*. Retrieved January 4, 2024, from <https://www.Beyondcodeacademy.com/post/learning-suc>